

Комунікативна обдарованість: Її прояв та розвиток у дошкільному віці

У відповідності до Конвенції про права дитини (1989) “освіта дитини має бути спрямована на розвиток особистості, талантів, розумових, фізичних здібностей дитини в їх найповнішому обсязі...” (стаття 29). Під здібностями розуміються, як правило, такі особливості людини, які забезпечують високі досягнення в діяльності, визначають придатність до її конкретного виду. Зараз обдарованість нерідко визначається як здатність до видатних досягнень у певній соціально-значущій сфері людської діяльності.

Звернімо увагу на складність проблеми “обдарована дитина”. Прийнято вважати, що обдарована дитина – це дитина, яка володіє очевидними, інколи видатними досягненнями в певному виді діяльності, інтенсивність вираження, яскравість яких виділяє її серед однолітків.

Ми приєднуємось до тих, хто вважає обдарованість конкретної дитини значною мірою умовною характеристикою. Не виключено, що ознаки обдарованості, які проявляються в дошкільному дитинстві, можуть поступово згаснути, й навпаки, обдарованість може проявитися на нових етапах. Тому більш доцільно, правильно з психологічної та педагогічної позицій у практичній роботі з обдарованими дошкільниками замість поняття “обдарована дитина” застосовувати поняття “ознаки обдарованості дитини”.

Як правило, коли мова йде про обдарованих, то зазвичай мають на увазі та проявляють турботу по відношенню до дітей з ознаками обдарованості в інтелектуальній сфері, інколи – в галузі мистецтва. Між тим останнім часом виявлено вже досить значне розмаїття видів людської обдарованості. У їх числі загально-інтелектуальна, художня, творча, психомоторна, а також соціальна, які проявляються вже в дошкільному періоді. Останній різновид обдарованості – соціальний (лідерський, комунікативний) – поки ще мало вивчений.

Спеціальні дослідження, в тому числі проведені автором, доводять – кінець раннього дитинства, дошкільний період – роки, коли соціальна обдарованість і

комунікативні здібності починають проявлятися й розвиватися. У дошкільному віці для цього є багато передумов. У цей період активно розвиваються самосвідомість, потреба у спілкуванні, виникають нові його види, в тому числі позаситуативно-особистісні (М.Лісіна, А.Рузьська, Е.Смірнова); розвиваються пізнавальні процеси (в тому числі соціальна перцепція – значуща складова у структурі соціальних здібностей). У ці роки відбуваються й інші суттєві зміни в емоційній сфері: розвиваються соціальні емоції та почуття, з'являється “емоційне захоплення” (А.Запорожець, Я.Неверович) і пов'язана з ним діяльність емоційної уяви.

Ще однією передумовою розвитку комунікативних здібностей та обдарованості в дошкільному дитинстві виступає і сама дошкільна група, яка являє собою первісну соціально-психологічну спільноту, перше “дитяче товариство” (А.Усова), в якому складається та розвивається спілкування дітей і різноманітні види дитячої діяльності, відбувається оволодіння новою соціальною роллю – члени дитячого товариства, формуються відносини з однолітками.

До критеріїв комунікативно-мовленнєвих здібностей дошкільника, згідно з дослідженнями Т.Піруженко, Г.Арушанової, можна віднести: стійкість сформованості мотивів спілкування з дорослими та однолітками; ініціативність спілкування; самостійність; активність взаємодії з оточуючими людьми; особистісне проникнення у зміст бесіди; емоційно-оціночне реагування; мовленнєве вміння (різноманіття в побудові мовленнєвих висловлювань у діалозі та монолозі, їх відповідність партнерському оточенню).

Складовою частиною успішної комунікації є культура мовленнєвого спілкування, мовленнєва етика. У дошкільній педагогіці розроблено методи розвитку культури мовленнєвого спілкування: етичні бесіди, читання художньої літератури, ігри, доручення, створення проблемно-мовленнєвих ситуацій та ін.

Для забезпечення сприятливих умов для проявів природних задатків вихованців дошкільних закладів, формування особистості, здатної до оптимального розвитку й саморозвитку власного творчого потенціалу в процесі розвитку соціальної обдарованості дітей для педагога важливою є

опора на такі принципи: *системності й цілісності* – передбачає, з одного боку, що освітня робота з обдарованими дітьми має відбуватися з урахуванням системної специфіки дитячої обдарованості і конкретного її виду, з іншого боку, даний принцип означає, що обдарованість дитини розвивається на фоні конкретної особистості; *природовідповідності* означає ставлення до дитини як до частини природи, що передбачає її освіту з урахуванням вікових та індивідуальних психологічних особливостей; реалізація даного принципу полягає в урахуванні педагогом специфіки мотивації діяльності дошкільника, в прийнятті до уваги при розвитку дитячої обдарованості особливої чутливості дошкільників до емоційно-образного впливу; ампліфікація (збагачення) розвитку; *розвитку дитячої творчості, уяви* на всіх етапах навчання та виховання дошкільників. Його важливість обумовлена тим, що творчість – найбільш змістовна форма психічної активності, яку спеціалісти розглядають як універсальну здібність, яка забезпечує успішне виконання різних видів діяльності; *суб'єктивності* – означає обов'язкову спрямованість педагогічної діяльності на виявлення, збереження та розвиток індивідуальності, стимулювання процесів саморозвитку та самовиховання; *гармонійного поєднання розвитку дитини й саморозвитку* зі створенням відповідних психолого-педагогічних та організаційних умов; *культуровідповідності* – передбачає опору в освіті обдарованих дітей на універсальні й національні культурні цінності, у виховному процесі – перш за все, на національні традиції, культуру народу; *оптимальної педагогічної взаємодії*, співпраця з батьками вихованців. Цей принцип проявляється у зацікавленості вихователя в розкритті своїх вихованців, у створенні сприятливих для цього умов.

Значущою характеристикою принципів особистісно орієнтованої педагогіки є те, що вони не диктують і не вказують, а пропонують можливі варіанти дій, виступають орієнтирами при визначенні педагогом своєї творчої педагогічної діяльності. Що стосується стратегії навчання, то в роботі з дошкільниками з ознаками обдарованості застосовують прискорення,

поглиблення, збагачення, проблематизацію. В останні роки популярності набуває “підхід з різними рівнями” (ЛЮС). Даною стратегією пропонується чотири рівня послуг, мета яких знайти відповідний освітній рівень будь-якої дитини й надати їй відповідну даному рівню допомогу.

Виходячи із зазначених вище положень, нами зроблено спробу створення програми соціального (комунікативного) розвитку дошкільників. Програма містить три рівні розвитку.

Перший з них передбачає розвиток у дітей необхідного всім дошкільникам рівня спілкування. Цей рівень визначається базисною програмою виховання та навчання дошкільників, у Білорусії – це програма “Проліска”. Другий рівень ставить завдання розвитку навичок спілкування для комунікативно-здібних дітей певної вікової групи. Частково ці завдання також представлено у програмі “Проліска”. Нарешті, завдання третього рівня спрямовані на дітей, які мають яскраво виражені ознаки комунікативної обдарованості, щоб дати їм можливість проявити свої потенційні вміння й розвивати їх.

Критеріями й показниками ефективності освітньо-виховного процесу виступають підвищення рівня не лише комунікативних здібностей вихованців, а й розвиток їх загальних здібностей; збільшення кількості дітей, які проявили здібності й ознаки комунікативної обдарованості, зростання інтересу дітей до творчості.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бодалев А.А.* Об одаренности человека как субъекта общения // Психалогія. – 1999. – №1.
2. *Ковяко О.В.* Влияние социальной среды на развитие коммуникативной одаренности старших дошкольников // Психалогія. – 1998. – №1.
3. *Коломинский Я.Л.* Психология детского коллектива. – Мн., 1984.
4. *Коломинский Я.Л., Панько Е.А.* Психология детей шестилетнего возраста. – Мн., 1999.
5. *Лисина М.И.* Проблемы онтогенеза общения. – М., 1980.

6. *Одаренные дети*: Пер. с англ. / Под общ. ред. Г.В.Бурменской и В.М.Слуцкого. – М., 1991.

7. *Панько Е., Коломинский Я., Старжинская Н., Шебеко В., Горунович Л., Белоус А.* Концептуальные основания образования одаренных детей // *Пралеска*. – 2004. – №2.

8. *Пироженко Т.А.* Развитие коммуникативно-речевых способностей детей старшего дошкольного возраста: Автореф. ... канд. дис. – М., 1995.

9. *Речь и общение: Развитие речи дошкольника в общении* / Под ред. М.И.Лисиной. – М., 1984.

10. *Старжинская Н.С.* Цікавыя узаеміны – аснова развіцця маўлення. – Мн., 1996.

11. *Чехонина О.И.* Особенности психического развития одаренных детей старшего дошкольного возраста: Автореф. канд. дис. – М., 1997.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ